

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У МЕЖАХ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Заревчацька Т. В.

Проанализирован отечественный опыт исследования проблем государственного регулирования малого предпринимательства. Отмечено, что важным аспектом регулирования деятельности предпринимательского сектора является приоритетная поддержка его инновационной составляющей. Разработан методический подход к оценке эффективности малого предпринимательства в рамках формирования механизма государственного регулирования. Сущность подхода заключается в оценке долгосрочной эффективности инновационных малых предприятий путем исследования качества управления денежными потоками от инвестиционной, операционной, финансовой деятельности. Предложено применение коэффициента рациональности формирования денежных потоков, с помощью которого есть возможность комплексного сопоставления денежных потоков от различных видов деятельности и учета минимального запаса денежных средств.

Проаналізовано вітчизняний досвід дослідження проблем державного регулювання малого підприємництва. Відзначено, що важливим аспектом регулювання діяльності підприємницького сектору є пріоритетна підтримка його інноваційної складової. Розроблено методичний підхід до оцінки ефективності малого підприємництва у межах формування механізму державного регулювання. Сутність підходу полягає в оцінці довгострокової ефективності інноваційних малих підприємств шляхом дослідження якості управління грошовими потоками від інвестиційної, операційної, фінансової діяльності. Запропоновано застосування коефіцієнту раціональності формування грошових потоків, за допомогою якого є можливість комплексного зіставлення грошових потоків від різних видів діяльності та урахування мінімального запаса грошових коштів.

Domestic experience of research of problems of state regulation of small business is analysed. It is noticed that a prominent aspect of regulation of activity of enterprise sector is priority support of its innovative component. The methodical approach to an estimation of efficiency of small business within the limits in formation of the mechanism of state regulation is developed. The essence of the approach consists of estimation of long-term efficiency of innovative small enterprises by research of quality of management by monetary streams from investment, operational, and financial activity. Proposed application rate of rationality formation of cash flows with which it is possible to map the complex cash flows from the various activities and accounting for the minimum cash reserve.

Заревчацкая Т. В.

ст. преп. кафедры «Учет и аудит» ДГМА
tapoz2006@mail.ru

УДК 338.242:334.012

Заревчацька Т. В.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У МЕЖАХ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Питання державного регулювання малого підприємництва є особливо актуальними для країн з трансформаційною економікою. Це пов'язано із суттєвим значенням підприємницького сектору, зокрема – малих підприємств, для формування суспільно-економічних відносин. Мале підприємництво за загальнодержавному рівні виконує такі важливі з макроекономічної точки зору функції, як формування конкурентного середовища, створення робочих місць, участь у впровадженні та розробленні нових продуктів (технологій). Ефективне функціонування малого підприємництва означає якісну реалізацію зазначених функцій. Тому для України важливим є формування механізму його державного регулювання, сприяння розвитку та ефективності.

Питанням державного регулювання малого підприємництва присвячені праці І. П. Булеєва [1], З. С. Варналія, Т. А. Говорушко, І. М. Копченко, О. Г. Кошелевої, В. І. Ляшенка, І. Д. Падеріна, В. В. Циганця, О. Ю. Червоної та інших.

Говорушко Т. А. [2] розроблено методичний підхід до оцінювання ефективності малого підприємництва, який дозволяє визначити перспективи його розвитку. Урахування стратегічної складової дозволило виявити проблемні питання та розробити заходи з підвищення ефективності підприємницького сектору. Падерінін І. Д. [3] за результатами аналізу чинників, що характеризують рівень розвитку малих підприємств, виявлено пріоритетні напрями удосконалення регіональних програм. Кошелевою О. Г. [4] запропоновано створення центрів кооперації малого, середнього та великого бізнесу на регіональному рівні. Червоною О. Ю. [5] наголошено на значенні підтримки інноваційного малого підприємництва, відмічена роль організаційних заходів у процесі державного регулювання розвитку малого підприємництва у трансформаційній економіці. Циганцем В. В. [6] розроблено заходи з удосконалення заходів розвитку інфраструктури щодо розвитку інноваційного малого підприємства. Враховуючи глибину існуючих досліджень, подальшої розробки потребує питання визначення пріоритетних напрямів державної підтримки підприємницького сектору та вибору суб'єктів підприємницької діяльності, для яких застосування заходів державної підтримки є виправданим.

Метою статті є розробка методичного підходу діагностики ефективності малого підприємництва у межах формування механізму його державного регулювання.

Мале підприємництво є однією з найбільш поширених форм організації бізнесу у країнах з ринковою економікою. У межах чинного правового поля воно являє собою діяльність фізичних осіб – підприємців та малих підприємств, яка спрямована на отримання прибутку на основі задоволення певних суспільно-корисних потреб. У процесі формування механізму державного регулювання особливу увагу доцільно приділяти малим підприємствам, оскільки організаційна форма юридичної особи є більш високим ступенем розвитку діяльності порівняно із діяльністю суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи.

Державне регулювання малого підприємництва є однією зі складових державного регулювання економіки. Зарубіжний досвід свідчить, що пріоритетним напрямком державного регулювання малого бізнесу економічно розвинених країн є підтримка його інноваційної складової. У цілому для підприємницького сектору економіки переважно створюються сприятливі умови господарювання.

У результаті дослідження чинного механізму вітчизняного державного регулювання малого підприємництва виявлено, що у ньому не передбачено конкретних умов його підтримки щодо інноваційної діяльності. Крім того, вадою вітчизняного механізму державного регулювання малого підприємництва є недосконалість методичних підходів до діагностики його ефективності. Втім заходи державної підтримки є виправданими саме для тих суб'єктів, діяльність яких може бути визнана ефективною у поточних умовах господарювання. Такі суб'єкти є здатними до самоорганізації та до самостійного інноваційного розвитку. За рахунок коштів, отриманих зазначеними суб'єктами малого підприємництва у межах фінансової підтримки з боку держави, може бути збільшена створена ними додана вартість.

У межах формування методичного підходу до діагностики ефективності малого підприємництва останню класифіковано як короткострокову та довгострокову. Короткострокову ефективність визначено як здатність нарощувати обсяги виробництва та рівень рентабельності діяльності у короткостроковому періоді (1–3 роки або операційних цикли). Довгострокова ефективність малого підприємництва розглядається з позиції спроможності суб'єктів господарювання до розширення діяльності у довгостроковому періоді (3–5 чи більше років), що дає можливість спрямування частини доходу на фінансування суттєвих інноваційних перетворень. Оцінка короткострокової ефективності зводиться до аналізу показників рентабельності діяльності. Для діагностики довгострокової ефективності визначальною пропонується використовувати систему показників, яка включає як рентабельність діяльності, так і показники, що характеризують якість управління грошовими потоками (табл. 1).

Таблиця 1

Порядок оцінки ефективності малого підприємництва у межах формування механізму державного регулювання

Характеристика видів ефективності малого підприємництва	Види ефективності діяльності	
	Короткострокова	Довгострокова
Період дослідження	1–3 роки або операційні цикли	3–5 років
Визначальний показник ефективності	Коефіцієнт рентабельності діяльності (P_{δ}): $P_{\delta} = \frac{\Phi P}{\text{ЧД}}$ де ΦP – фінансовий результат діяльності підприємства (чистий прибуток або чистий збиток); ЧД – чистий дохід від реалізації товарів, робіт послуг	Коефіцієнт участі інвестиційної діяльності у формуванні негативного грошового потоку ($K_{i\delta HГП}$): $K_{i\delta HГП} = \frac{HГП_{i\delta}}{HГП}$ де $HГП_{i\delta}$ – негативний грошовий потік від інвестиційної діяльності, $HГП$ – загальна сума негативного грошового потоку у періоді, що досліджується (сума платежів, фактично здійснених підприємством у межах фінансування діяльності)
Порядок оцінки	$\overline{P_{\delta}} > 0, K_{кут} > 0$	$\begin{cases} \overline{K_{i\delta HГП}} > 0, K_{кут} > 0, \\ \overline{P_{\delta}} > 0 \end{cases}$ де $\overline{P_{\delta}}$ – коефіцієнт рентабельності діяльності (середній показник за період дослідження), $\overline{K_{i\delta HГП}}$ – коефіцієнт участі інвестиційної діяльності у формуванні негативного грошового потоку (середній показник за період дослідження), $K_{кут}$ – кутовий коефіцієнт лінійної функції лінії тренду досліджуваного показника
Економічні напрями державного регулювання	Право на застосування спрощеної системи оподаткування	– Право на застосування спрощеної системи оподаткування – Пільгове оподаткування доданої вартості – для підприємств, якими здійснюється раціональний розподіл грошових коштів на цілі капіталізації та на фінансування поточних потреб

Нижче викладено основні положення методичного підходу до оцінки ефективності діяльності малого підприємництва, наведеного у табл. 1.

Діагностика короткострокової ефективності здійснена шляхом оцінки показників фінансового стану малих підприємств, зокрема коефіцієнту рентабельності діяльності (P_∂).

Оцінка довгострокової ефективності суб'єктів малого підприємництва проведена на основі аналізу системи показників, до якої включено коефіцієнт рентабельності діяльності (P_∂) та визнаний у економічній теорії та практиці коефіцієнт участі інвестиційної діяльності у формуванні негативного грошового потоку ($K_{\partial НГП}$). Вибір цього коефіцієнта як визначального показника базується на такому. Кошти, виділені на інноваційні розробки, в умовах чинної нормативної бази реалізуються підприємствами шляхом здійснення капітальних інвестицій. Але розбіжності у часі між здійсненням платіжних операцій та моментом нарахування доходу або витрат призводить до суттєвих розбіжностей між показниками рентабельності підприємств та їх реальними грошовими операціями. Тому діагностика довгострокової ефективності малих підприємств має ґрунтуватись на результатах дослідження грошових потоків від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності у зіставленні із результатами аналізу показників короткострокової ефективності.

Найбільш інформативним загально визнаним показником, який характеризує рівень фінансування інвестиційної діяльності, є коефіцієнт участі інвестиційної діяльності у формуванні негативного грошового потоку. Цей показник дозволяє оцінити ступінь капіталізації грошових коштів підприємства [7]. Ознакою довгострокової ефективності є такий розподіл ресурсів, при якому спостерігається зростаюча динаміка коефіцієнту участі інвестиційної діяльності у формуванні негативного грошового потоку. Скорочення зазначеного коефіцієнту можливе лише на стадії життєвого циклу інновації, яка характеризується зростанням економічного ефекту від неї.

Формування накладних витрат, яким супроводжується фінансування інвестиційної діяльності, може призводити до спадної динаміки рентабельності. Такі явища не завжди є ознакою довгострокової неефективності, оскільки по завершенню періоду окупності інвестицій ефект від їх впровадження компенсує додаткові витрати.

Оцінку тенденцій розвитку досліджуваних показників пропонується здійснювати шляхом вирівнювання ряду динаміки методом апроксимації та побудови лінійного тренду, що в автоматичному режимі дозволяють здійснити можливості програмного пакету Excel. Кутовий коефіцієнт лінійної функції лінії тренду ($K_{\text{кут}}$) являє собою узагальнюючу характеристику розвитку показника та дозволяє зробити висновок про його динаміку. У якості моделі апроксимації обрано лінійний тренд, оскільки метою апроксимації у наведеній ситуації є виявлення загальних тенденцій розвитку показника (зростання або спадання) протягом звітних періодів.

Організація діяльності суб'єктів малого підприємництва у межах чинної нормативної бази не передбачає формування інформації для окремого аналізу грошових потоків за видами діяльності. З метою формування інформаційної бази для такого аналізу виправданим є складання малими підприємствами форми фінансової звітності № 3-м «Звіт про рух грошових коштів малого підприємства».

Використання наведеного методичного підходу на державному рівні дозволить діагностувати рівень ефективності суб'єктів малого підприємництва та виявити коло суб'єктів, для яких виправданими є заходи економічного стимулювання діяльності. Такі суб'єкти мають характеризуватись довгостроковою ефективністю, оскільки вони спроможні здійснювати інвестиційні платежі у поточних умовах господарювання. Серед зазначеного кола підприємств для економічного стимулювання слід обрати тих, чий рівень управління грошовими потоками є раціональним з точки зору розподілу коштів не тільки на потреби інвестиційної діяльності, а і на фінансування операційної та фінансової діяльності.

Для здійснення такого аналізу не достатньо дослідження загально визначених показників оцінки руху грошових коштів, оскільки ними не передбачено комплексного зіставлення грошових потоків від різних видів діяльності. У зв'язку з цим існує необхідність розробки показника, який дозволяє здійснити комплексну оцінку якості управління грошовими потоками малих підприємств.

У якості такого показника запропоновано коефіцієнт раціональності формування грошових потоків (K_{en}), основою визначення якого є умова збалансованості грошового потоку. Метою його дослідження є вибір тих інноваційно-активних суб'єктів малого підприємництва, для яких економічне стимулювання з боку держави є виправданим. Оцінка цього показника запропонована для підприємств, діяльність яких характеризується станом довгострокової ефективності за результатами оцінки системи показників, наведеної у табл. 1.

Аналіз варіантів розподілу грошових коштів на потреби операційної, інвестиційної та фінансової діяльності свідчить про існування лише двох випадків, які ілюструють довгострокову ефективність. Кожний із цих варіантів розподілу грошових коштів передбачає їх спрямування на інвестиційні цілі. Це реалізується через формування від'ємного значення чистого грошового потоку від інвестиційної діяльності за умови існування фінансової можливості такого розподілу. Порядок розрахунку та характеристика тенденцій розвитку коефіцієнту раціональності формування грошових потоків для кожного із варіантів ефективного розподілу грошових коштів наведено на рис. 1.

Оцінка показника K_{en} дозволяє дослідити тенденції розподілу грошових коштів за цілями фінансування, оскільки передбачає одночасне урахування грошових потоків від усіх видів діяльності та мінімального запасу грошових коштів.

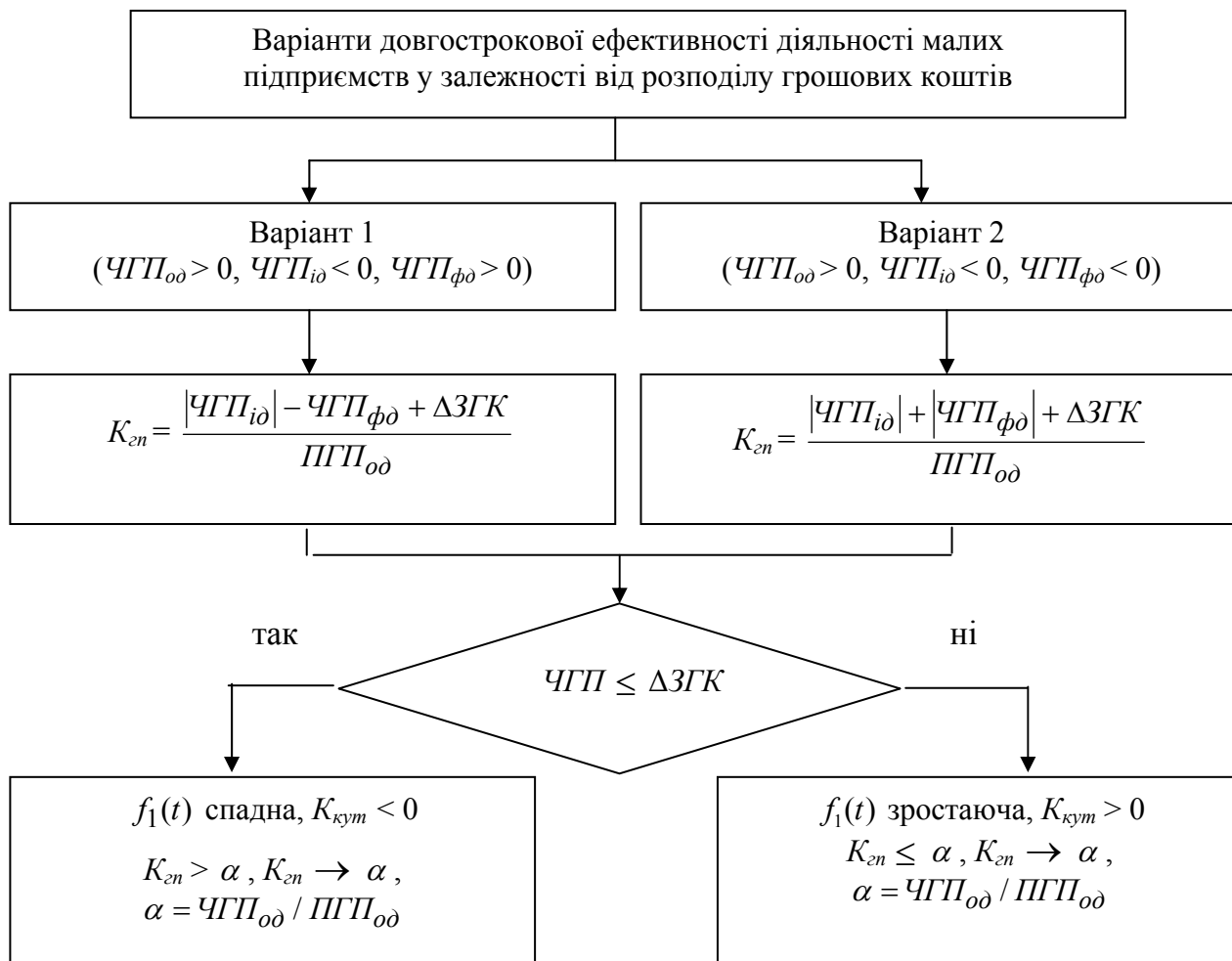
Економічні заходи державного регулювання малого підприємництва є доцільними за умови формування на підприємствах задовільних властивостей показника K_{en} , а саме – його динаміки та варіації (табл. 2).

Таблиця 2

Властивості K_{en} , забезпечення яких свідчить про доцільність застосування економічних заходів державного стимулювання малого підприємництва

Властивості показника K_{en}	Економічний зміст властивостей показника	Характеристика коефіцієнту раціональності формування грошових потоків
Динаміка K_{en}	Активне фінансування інвестиційної діяльності, спрямування на інвестиційні цілі максимально можливого обсягу вільних коштів	Наближення показника K_{en} до показника α ($\alpha = ЧПП_{од} / ППП_{од}$). Виявляється шляхом порівняння середніх значень показників K_{en} та α протягом досліджуваного періоду
Варіація K_{en}	Рівномірність фінансування інвестиційної діяльності	Коефіцієнт варіації ($U_{K_{en}}$) має приймати значення, які не перевищують 33 %, прийнятих у статистиці як критерій нормального розподілу показника
Абсолютне значення	Додатне значення показника ($K_{en} > 0$), що впливає з умови наближення його до відношення $ЧПП_{од} / ППП_{од}$	

За наведеним методичним підходом здійснено оцінку ефективності діяльності представників малого підприємництва Донецької області. Виявлено, що застосування економічних заходів державної підтримки є доцільним для тих суб'єктів, які характеризуються довгостроковою ефективністю завдяки раціональному спрямуванню коштів на інвестиційну діяльність. Висновок про раціональний розподіл грошових коштів підтверджується результатами оцінки коефіцієнту участі інвестиційної діяльності у формуванні негативного грошового потоку та коефіцієнту раціональності формування грошових потоків. Втім показники рентабельності діяльності таких підприємств не завжди ілюструють короткострокову ефективність.

Умовні позначення:

$ЧГП_{од}$ – чистий грошовий потік від операційної діяльності; $ЧГП_{ід}$ – чистий грошовий потік від інвестиційної діяльності; $ЧГП_{фд}$ – чистий грошовий потік від фінансової діяльності; $ПГП_{од}$ – позитивний грошовий потік від операційної діяльності; $НГП_{од}$ – негативний грошовий потік від операційної діяльності; $\Delta ЗГК$ – мінімальний запас грошових коштів; α – співвідношення чистого та позитивного грошових потоків від операційної діяльності; $f_1(t)$ – функція лінійного тренду K_{zn}

Рис. 1. Порядок визначення та характеристика тенденцій розвитку коефіцієнту раціональності формування грошових потоків

Для інших підприємств, діяльність яких характеризується довгостроковою неефективністю через нераціональний розподіл грошових коштів на інвестиційні цілі, заходи державного регулювання доцільно обмежити організаційними та адміністративними. Економічне регулювання діяльності таких підприємств достатньо обмежити формуванням сприятливих умов господарювання, зокрема – спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності.

Розробка заходів економічного стимулювання малих підприємств має ґрунтуватись на результатах аналізу ефективності їх діяльності з урахуванням особливостей чинного механізму державного регулювання підприємництва. Сутність державного регулювання полягає у застосуванні комплексу методів впливу на розвиток малого підприємництва з метою пристосування до потреб розвитку суспільства. Економічні реформи 2010–2011 років, зокрема, прийняття Податкового кодексу, суттєвим чином впливають на рівень податкового навантаження малих підприємств та на регуляторну політику у сфері малого підприємництва.

Податкове регулювання є одним із найбільш дієвих механізмів регулювання економіки. Тому у якості економічного заходу державної підтримки інноваційних малих підприємств, обраних за запропонованим методичним підходом, доцільним є застосування пільгового оподаткування їх доданої вартості. Сутність такої пільги може бути зведена до часткового звільнення обраних підприємств від сплати податку на додану вартість за умови використання вивільнених коштів виключно на фінансування інвестиційної діяльності [9].

ВИСНОВКИ

Аналіз ефективності діяльності суб'єктів малого підприємства є важливим елементом формування механізму його державного регулювання. Визначальними характеристиками у процесі оцінки ефективності малих підприємств запропоновано вважати не показники рентабельності, а показники якості управління грошовими потоками.

Вибір суб'єктів, для яких застосування економічних заходів підтримки є доцільним, запропоновано здійснювати серед кола підприємств, визнаних ефективними з довгострокової точки зору за представленим методичним підходом. Для економічного стимулювання запропоновано обрати ті підприємства, чий рівень управління грошовими потоками є раціональним з точки зору розподілу коштів на потреби інвестиційної, операційної та фінансової діяльності.

У якості узагальнюючого показника, що дозволяє оцінити якість розподілу коштів на інвестиційні цілі, запропоновано застосування коефіцієнту раціональності формування грошових потоків. Перевагою оцінки якості управління грошовими потоками за допомогою цього показника є можливість комплексного зіставлення грошових потоків від різних видів діяльності та урахування мінімального запасу грошових коштів.

Перспективою подальших досліджень є удосконалення економічних, адміністративних та організаційних заходів регулювання інноваційно-активних малих підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булеев И. П. Трансформация общества и экономика: опыт и перспективы : монография / И. П. Булеев. – Ин-т экономики пром.-ти НАН Украины. – Донецк, 2006. – 336 с.
2. Говорушко Т. А. Ефективність розвитку малого підприємства у харчовій промисловості в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 [Електронний ресурс] / Т. А. Говорушко. – К., 2008. – 38 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08gtahpu.zip>.
3. Падерін І. Д. Підвищення економічної ефективності промислового підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 / І. Д. Падерін. – Донецьк, 2008. – 28 с.
4. Кошелєва О. Г. Формування механізму регулювання розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.03 [Електронний ресурс] / О. Г. Кошелєва. – Донецьк, 2006. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2006/06kogmpu.zip>.
5. Державне регулювання розвитку малого підприємництва в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 [Електронний ресурс] / О. Ю. Червона. – Львів, 2007. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2007/07coyteu.zip>.
6. Оцінка і активізація інноваційного розвитку малого підприємництва в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 [Електронний ресурс] / В. В. Циганець / Н.-д. центр індустр. пробл. розв. НАН України. – Х., 2008. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2008/08cvvmpu.zip>.
7. Бланк И. А. Управление денежными потоками / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – Вып. 8. – 736 с. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»).
8. Ляшенко В. И. Регулирование развития малого предпринимательства в Украине: проблемы и пути решения : монография / В. И. Ляшенко. – НАН Украины. Ин-т экономики пром.-ти. – Донецк, 2007. – 452 с.
9. Зарєвчацька Т. В. Аналіз впливу податкового навантаження на ефективність діяльності малих підприємств інноваційної спрямованості / Т. В. Зарєвчацька // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії : зб. наук. праць. – Краматорськ : ДДМА, 2009. – № 2 (16). – С. 113–118.
10. Копченко І. М. Актуальні проблеми державної підтримки малого підприємництва України на сучасному етапі / І. М. Купченко // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. – К. : НДЕІ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, 2004. – Випуск 4 (35). – С. 115–119.

Стаття надійшла до редакції 08.11.2011 р.